

III '03 AK

osob. - Hoteleja Świat. Es. Lot. FK
Okr. Bydgoszcz

Buczowska Helena

85-022 Bydgoszcz

Buczowska Maria

85-022 Bydgoszcz

Bydgoszcz
AK „AK”

Buczowska Helena
ps. „Maria”, „Mrys”

M:293/293Pom.

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — *Buczkowska Irene*
K: 293/293 Pom
Bydgoszcz, AK

I. Materiały dokumentacyjne

- I/1 – relacja właściwa *k. 7 s. 1-9*
- I/2 – dokumenty (sensu stricto) dot. osoby relatora *k. 2 s. 1-2*
- I/3 – Inne materiały dokumentacyjne dot. osoby relatora

II. Materiały uzupełniające relację *k. 2 s. 1-2*

III. Inne materiały (zebrane przez „relatora”):

- III/1 – dot. rodziny relatora
- III/2 – dot. ogólnie okresu sprzed 1939 r.
- III/3 – dot. ogólnie okresu okupacji (1939 – 1945)
- III/4 – dot. ogólnie okresu po 1945 r.
- III/5 – Inne...

IV. Korespondencja

.....
.....
.....
.....

V. Wypisy ze źródeł [tzw.: „nazwiskowe karty informacyjne”] *k. 20*

VI. Fotografie *dział ikonograficzny*

1/1. Relacja - Buczkowska Irene:

1. Relacja o konspiracyjnej działalności spisana przez Irenę Buczkowską, rękopis oryg. k. 2 s. 1-4
2. Relacja o konspiracyjnej działalności Ireny Buczkowskiej spisana 18.01.1948r. przez Irenę Monciorską, rękopis kopia k. 3 s. 5-7
3. Relacja - jak wyżej (brak str. 2) k. 2 s. 8-9

relacja. K 293

1

Urodziłam się 6 maja 1915 r. w Ciovejim
Isłacheckij, pow. Chelmno, woj. pomorskie,
z rodzicami: Teofila - rolnika i Marii
z domu Zurska.

Posiadam wykształcenie średnie (Państwowe
Gimnazjum Humanistyczne - Chelmno)

Po sprowadzeniu się do Bydgoszy, m. in.
zajmowałam się korepetycjami i byłam za-
trudniona jako rła biuro w f-mie "Smada"
- do wybuchu wojny.

Przez cały okres okupacji pracowałam jak
robotnica w f-mie "Liberan" w Bydgoszy (wy-
rob pociągów do prania) - jak robotnicy w ówczesni-

stwierdziłam do organizacji A. R. Okręgu
Pomorskiego od marca 1943 r. do stycznia 1945 r.

Zostałam zaprzysiężona przez "Kierowca"
- Franciszka Kendiga, późniejszego wydziału
człystego w Bydgoszy i Gdanskim oraz obywatela

2
Ponc x Stathof. Wykorzystam pod
pseudonimem „Maria”. Pracowałam w tym
jako kurierka x Stacie Okrogu a byłam
tyżemierką pomiędzy Clavides Okrogu jak
„Janusem”, „Jakubem” - Lenkiem Biedym
a „Ksawerym” - profem wywiadu i chemikiem
Henrykiem Kymonowiczem.

Funkcję tę sprawowałam do wywołania.
Lynnie x „Ksawerym” utrzymanyłam do
sierpnia 1944 r. t.j. do czasu arestowania
„Ksawerego”

„Po arestowaniu „Ksawerego” morderczynie z po-
lecenia Stacie wyjechałam do m.p. miejsc
postępu „Ksawerego”, gdzie zabezpieczono m.
teridny organizacyjny „Ksawerego”, ostrzeżam
przebiegającego tam „Protra” z poleceniem
zmiany miejsca postępu.

Moja siostra siostra Helena Buzkowska
(zmarła x 1972 r.) była udziałem w działal-
ności konspiracyjnej pod pseudonimem

3
„Aleksandra” i przez pewien czas sprawowałam
funkcję kurierki na Bory Tucholskie do
Oddziału „Głaba” - Aljzego Bouskiego.

Porozumienie rochenistwo było zorientowane w sy-
tuacji, ale nie brało bezpośredniego udziału.

Po pojaniu byłam zatrudniona x Województwem
Województwa Ziemiańskiego w charakterze sekretarki -
merytorycznej - mającej również nadzór nad
całokształtem pracy x postępu merytorycznym.

W czerwcu 1945 r. zostałam arestowana
przez U.D. w Bydgoszczy, pod zarzutem
działalności w UTR i przebywałam w śledztwie
do 12 listopada 1945 r. przy ul. Pamiętnikowskiej
a następnie na Związku Jagiellońskim.

Zostałam zwolniona na skutek amnestii

blisko, niebezpieczne powzięcia w znacznym
stopniu przyczyniły się do tego, że zapadłam
na chorobę, czego dowodem jest, że już
od 18 lipca 1956 r. byłam zmuszona
Korzystać z renty inw. II-jej grupy 5

Otrzymałem legitymację Króla Stanisława
 Królowej (rodziciel zmarła matka Helena
 Buerkowska), ustanowionego dnia 1 sierpnia
 1966 roku przez ówczesnego A. R. gen. Tadeusza
 Hoza - Komendanta dla upamiętnienia
 wysiłku żołnierzy Polscy Podziemnej w latach
 1939-1945

Przyjęcie legitymacji wyłożył mi "Pracownicy"
 Krotko przed jego tragiczną śmiercią
 w czasie pamiętnego z okresu okupacji
 a mianowicie przez - pierze "Prasa"
 p.t. Tomasz (Czyżewski) i
 twinnoskiego) oraz "Książki zakurzone"
 myśli " i "Książki" p.t. nr 20998
 opowiada " (wydawnictwo "Znak Kraków")

Joana Buerkowska

Bydgoszcz,

Przyjęcie 10.07.90
 - kopia z listy
 - gdzie są załączniki

RELACJA
 =====

1. BUCZKOWSKA Irena ps. "WARIA".
2. Ur. 6.05.1915 r. Nowa Wieś Szlachecka, pow. Chełmno.
3. Rodzice: Teofil i Maria z d. Żurawska
4. Pochodzenie: inteligenckie-ziemiańskie
5. Wykształcenie: średnie
6. Adres: Bydgoszcz.

Przed wojną

Gimnazjum Humanistyczne ukończyłam w 1935 r. w Chełmnie. W 1937 r. rozpoczęłam pracę w firmie "AMADA" w Bydgoszczy. Żadnego przeszkolenia fachowego na wypadek wojny nie przeszłam. Nie należałam do żadnych organizacji społecznych. Wojna zastała mnie w Bydgoszczy.

Okres wojenny

Przez Arbeitsamt zostałam zatrudniona w firmie Schwann - wyrób proszku do prania, w charakterze pracownika fizycznego. Trwało to od 1940 do 1944. Potem do końca okupacji w ślusarni na Al. 1 Maja bliko torów kolejowych. W Bydgoszczy mieszkałam przez cały okres okupacji w dzisiejszym mieszkaniu wraz z siostrami Anielą, Wandą, Kazimierą i Jadwigą. Siostra Helena mieszkała oddzielnie przy ul. Kękkątaja, jako pomoc domowa u Niemców.

W marcu 1943 kuzyn mój Bendis Franciszek "KAWERY", mieszkający wówczas w Trzemeszku pow. Chełmno, zaproponował mi pracę w konspiracji. Zgodziłam się i przez niego zostałam zaprzysiężona do organizacji podziemnej AK.

Pełniłam funkcję łączniczki i kurierki w Sztacie Okręgu Pomorskiego i kurierki na Bory Tucholskie do "GRABA". Bezpośrednim przełożonym był "KSAWERY" do czasu jego aresztowania czyli do sierpnia 1944 r. Utrzymywałam łączność pomiędzy k-dtem Okręgu "JANUSZEM" Pałubickim a "KSAWERYM" szefem wywiadu Okręgu oraz "MARKIEM" Szymanowiczem.

Po aresztowaniu "KSAWEREGO" z polecenia "MARKA" wyjechałam do m.p. "KSAWEREGO" w Czerniewie pow. Chełmno i przywiezłam z jego mieszkania część materiałów organizacyjnych. Niektóre dokumenty, z uwagi na to, że tam było bardzo duże archiwum organizacji i nie mogłam wszystkiego zabrać, z siostrą "KSAWEREGO" Melanią zakopałyśmy w ziemi. Maszynę do pisania ukryłyśmy na probostwie. Równocześnie ostrzegłam "PIOTRA" ks. Wojciecha Gajdusa, który od trzech lat ukrywał się w mieszkaniu "KSAWEREGO", że z rozkazu K-dy Okręgu, ma zmienić mieszkanie.

"PIOTR" prowadził całą kancelarię "KSAWEREGO", który miał z racji pełnionej funkcji masę rozjazdów, ponadto musiał symulować pracownika fizycznego w gospodarstwie.

W Bydgoszczy na ul. Dworcowej /nie pamiętam numeru/ była melina "KSAWEREGO" o kryptonimie "KATAKUMBY". Była to autentyczna piwnica, w której mieszkała matka z córkami. Najstarsza córka ps. "BLONDYNKI" z katakumb była członkinią organizacji podziemnej AK. W tej melinie aresztowano "KSAWEREGO", zaś "BLONDYNKE" z "KATAKUMB" aresztowano w mieszkaniu "MARKA", do którego została przez niego wysłana po rozmaite rzeczy. Tam był kocioł i aresztowaną wyprowadziło gestapo. Po paru tygodniach wypuszczono ją, sprytnie się wykreśliła z celu bytności w tym mieszkaniu. "MARKOWI" spalonemu skrytki udzielono w melinie na Kołkątaja, potem uciekł do "GRABA" do Borów Tucholskich.

Moje kontakty służbowe bardzo często były z rodziną "BIAŁYCH" gdzie dostarczałam Leszkowi Białemu "JAKUBOWI" materiały od "JANUSZA", "MARKA", "KSAWEREGO" i na odwrót. W czasie nieobecności "JAKUBA" kontakt utrzymywałam przez p. Marię Białą lub Zulę. W domu tym najczęściej bywałam na ul. Śląskiej. Po aresztowaniu "KSAWEREGO" i wyjeździe "MARKA" dalsza moja praca odbywała się pod rozkazami "JANUSZA" i "JAKUBA".

Z niewiast, członkiń AK, znałam niewiele. Były to: Maria i Zula Biała, moja siostra Helena oraz p. Waleria Olszewska, u której był punkt kontaktowy, K-dy Okręgu przy ul. Kościuszki /mały domek/ już nie żyje. Najlepiej znałam "BLONDYNKE" z KATAKUMB Szymańską Leokadię. Ponadto pamiętam, że byłam służbowo w melinie czy konspiracyjnym punkcie na ul. Hetmańskiej u brata i siostry, mieszkających z matką. Ani numeru ani nazwisk nie pamiętam.

Przy ul. Chocimskiej 1, był punkt kontaktowy pod kryptonimem "GRABA", właścicielem był Stanisław Gackowski, do którego kilka razy zgłaszałam się po odbiór przesyłek na Bory Tucholskie. Były to średniej wielkości paczki, opakowane w papier, które sama lub siostra Helena, dostarczałyśmy do Warlubia na dworzec, gdzie czekał odbiorca oraz do Lipinek do Mleczarni Ozerwińskiego lub do Józefa Piechockiego "BOROWIAK".

W organizacji AK pracowałam do wyzwolenia.

Po wojnie

Od 1945 do 1950 r. pracowałam w Prezydium Rady Narodowej w Wydziale Finansów Rolnych.

Od lipca 1950 do 14.02.1952 - Państwowa Centrala Drzewna "Las" we Wrocławiu.

W lipcu 1956 wróciłam do Bydgoszczy b. chora. We Wrocławiu w dniu 18.07.1956 otrzymałam rentę inwalidzką II grupy. Już zawodowo pracować nie miałam siły. Na skutek przeżyć nerwowych nabyłam się choroby alopecia azata. Zatrucia nabyłam się w więzieniu, gdzie przebywałam od czerwca 1945 do 12 września 1945.

Rentę pobierałam w wysokości bardzo niskiej, obecnie mam po podwyżce 1.400 zł. Opiekuję się dorywczo dziećmi niewidomych.

Od maja 1977 należę do ZBoWiD na skutek decyzji władz warszawskich gdyż Bydgoszcz odmówiła przyjęcia.

/-/ Irena Buczkowska

Relację spisałam
i stwierdzam autentyczność
przy mnie złożonego podpisu

/-/ Irena Buczkowska

Bydgoszcz 18.01.1978 r.

Relacje

1. Buszkowska Irena ps. "Maria"
2. 6.V. 1915r. Nowa wieś Szlachecka pow. Chełmno
3. Teofil i Maria z d. Żurawski
4. inteligentnie - ziemiańskie
5. średnio wykształcenie
6. Adres-

Przed wojną

Gimnazjum humanistyczne ukończyłam w 1935r. w Chełmnie. 1937r. rozpoczęłam pracę w firmie "Amode" w Bydgoszczy. Żadnego przeszkolenia fachowego na wypadek wojny nie przeszłam. Nie należałam do żadnych organizacji społecznych. Wojna zastała mnie w Bydgoszczy.

Okres wojenny

Pracę Arbeitsamt zostałam zatrudniona w firmie Schwan - wyrób praszków do prania w charakterze pracownika fizycznego. Trwała to od 1940r. do 1944. Potem do końca okupacji w ślusarni na ul. Aleje 1 i Maja, blisko torów kolejowych. W Bydgoszczy mieszkaliśmy przez cały ten okres okupacji w dzisiejszym mieszkaniu wraz z siostrami Anielą, Wandą, Kazimierą i Jędrwigą. Siostra Helena mieszkała oddzielnie przy Koźłataja jako pomoc domowa u Niemców. W marcu 1943r. kaszyn mój Bondig Franciszek "Kaswery" mieszkający wówczas w Trzemesznie pow. Chełmno, zaproponował mi pracę w konspiracji. Zgodziłam się i pracę tę zostałam wyprzeżyłona do Org. Podziemnej AK. Pełniłam funkcje łączniczki i kurierki w Sztabie Okręgu Pomorskiego i kurierka na "Bary Tucholekie" do "Grabu". Bezpośrednim przełożonym był "Kaswery" do czasu jego aresztowania czyli do sierpnia 1944r. Utrzymywałam łączność pomiędzy Komand. Okr. "Jenszem" Paźniewskim a "Kaswerym" szefem wywiadu Okręgu oraz Markiem Szymonowiczem. Po aresztowaniu "Kaswery" z polecenia "Marka" wyjechałam do m.p. "Kaswery" w Gacniewie pow. Chełmno i przywieźłam z jego mieszkania część materiałów organizacyjnych. Niektóre dokumenty - z uwagi na to, że tam było b. duże archiwum org. i nie mogłam wszystkiego zabrać, z siostrą "Kaswery" Melanią zabezpieczyłam w ziemi. Kaszyn do pisania ukryliśmy na probostwie. Równocześnie ostrzegłam "Piotra" ks. Wojciecha Gajdusa, które od 3 lat ukrywał się w mieszkaniu "Kaswery", że z rozkazu K-dy Okr. ma zmienić mieszkanie.

We Wrocławiu 18.VII.56r. otrzymałam rentę inwalidzką II gr. Już zawodowo pracować nie miałam siły. Na skutek przeżyć nerwowych nabyłam się choroby *alopecia areata*. Zatrucia nabyłam się w więzieniu gdzie przebywałam od czerwca 1945 do 12.IX.56r.45 r.

Rentę pobierałam w wysokości b. niskiej, obecnie mam po podwyżce 1.400,- zł. Opiekuje się dorywczo dziećmi niewidomych. Od maja 1977r. należę do ZBoWiD-u, na skutek decyzji władz warszawskich, gdyż Bydgoszcz odmówiła przyjęcia.

Relacje spisałam
i stwierdzam autentyczność
podpisu przy mnie złożonego.

/-/ Irena Monsiorska

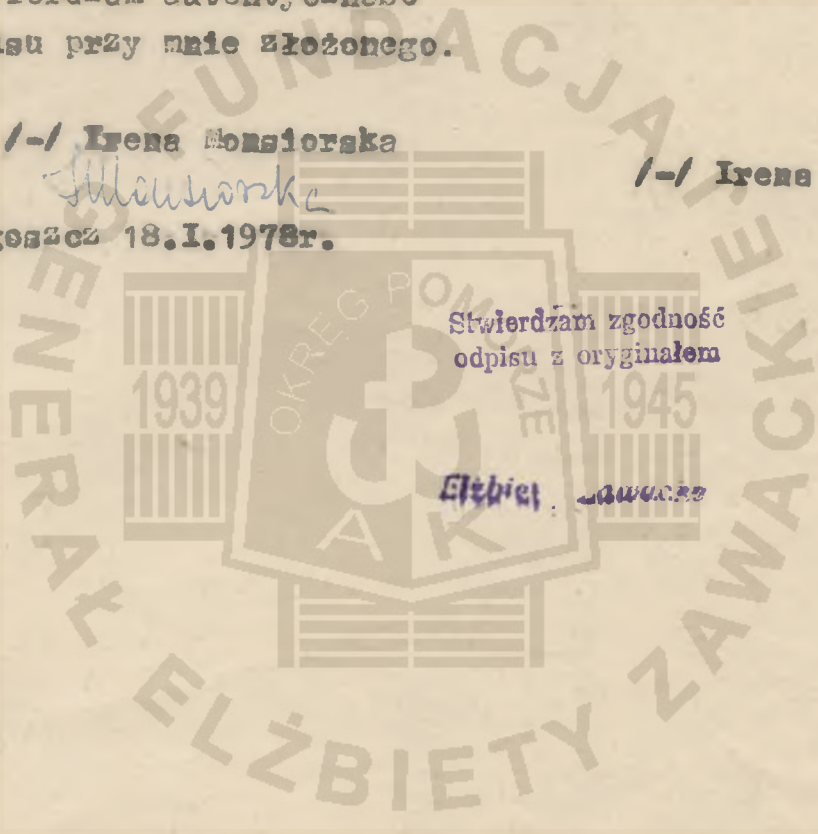
Irena Monsiorska

Bydgoszcz 18.I.1978r.

/-/ Irena Buczkowska

Stwierdzam zgodność
odpisu z oryginałem

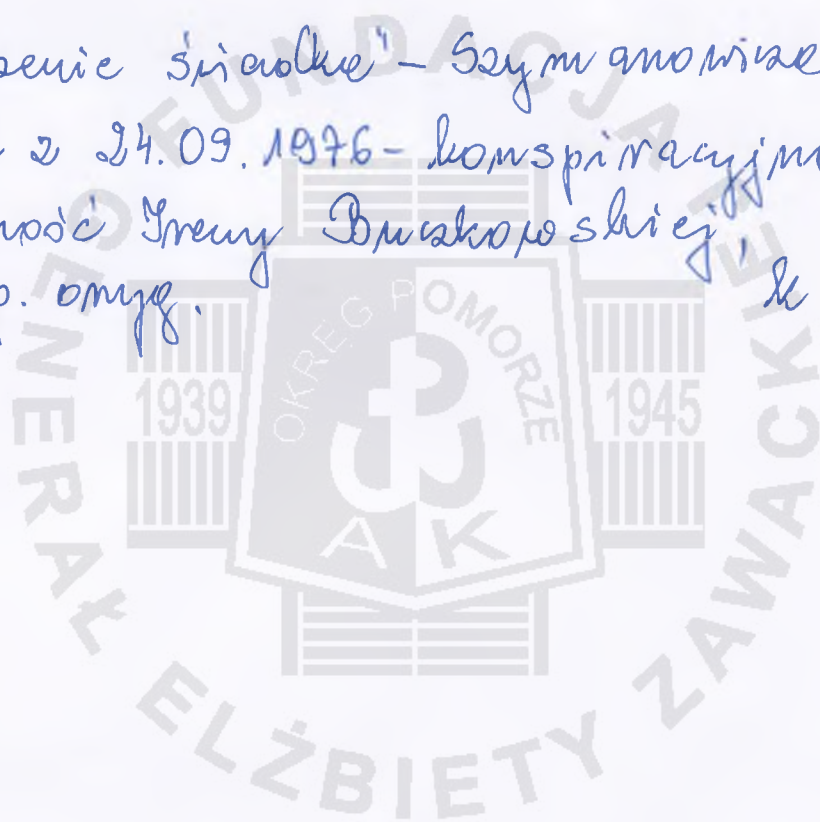
Elżbieta Zawacka

↑
12. Dokumenty relatora - Buskow-
skiej Izmy:

1. "Osiadzenie śmiałke" - Bendigo.
Franciszka z 25.08.1976 - konspiracyjne
działalność Buskowskiej Izmy, kserokop.
oryg. k. 13,1

"Osiadzenie śmiałke" - Symonowice
Henryka z 24.09.1976 - konspiracyjne
działalność Izmy Buskowskiej,
kserokop. oryg. k. 15,2

Franciszek Bendig, Ksawery Hergardt dnia 25.8. 1976 r.

Stargosd trześciński
(Nazwisko, imię, pseudonim i adres składającego oświadczenie)

jest w akt. Bendiga

OŚWIADCZENIE ŚWIADKA

Ja, jako uczestnik(czka) (wymienić formację Ruchu Oporu, nazwę obozu lub więzienia, formację wojskową od — do): Armii Krajowej (SZP-242) od stycznia 1940r. do sierpnia 1944r. i następnie walczyłem w Szarym i Gwardii
Orn w Łoboszu, w szarym do czasu ucieczki.
świadomy(a) odpowiedzialności wynikającej z przepisów prawa karnego za prawdziwość podanych niżej przeze mnie faktów, legitymujący(a) się dowodem osobistym seria i numer JB 2813668 wydanym dnia 1965r. przez KP MO w Stargosdu - for.

o s w i a d c z a m:

że Ob. Frena Brackowska syn (córka) Tosifila
urodz. dnia 6 V 1915 roku w Nowej Wsi

jest mi znany(a) osobiście jako uczestnik(czka) (wymienić formację Ruchu Oporu, nazwę obozu lub więzienia, formację wojskową oraz okoliczności, w których świadek zetknął się z otrzymującym(cą) oświadczenie i czasokres od — do): Armii Krajowej od marca 1943r. do stycznia 1945r. osobiście rekrutowałem Frenę Brackowską do Armii Krajowej w Bydgoszczy w marcu 1943r. i pełnił przeze mnie z nią służbę w szarym do sierpnia 1944r. t.j. do momentu mojego aresztowania przez Gestapo w Bydgoszczy

Wyżej wymieniony(a) posiadał(a) pseudonim Maria J. i pełnił(a) funkcję — brał(a) udział (w tej części opisuje się: przebieg służby i działalność w okresie bezpośredniego udziału w walkach wolnościowych, pełnioną funkcję, stopień wojskowy, w jakich był(a) oddziałach, grupach, placówkach, pod czym dowództwem, kierownictwem, udział w akcjach bojowych i innych, w jakich miejscowościach, nazwa obozu itp. wszelkie zmiany i czasokres od — do): Wykonawcą moim Komendantem Okręgu Pomorskiego PK i mną jako replem wyprawy oraz „Mordkiem” — Henrykiem Szymankiewiczem. Była też „szarym” jako kurier do oddziału partyzanckiego „Grabca” — stopniem Bronisława i dowódcą Tadeusza Kubińskiego. Pełniła funkcję kuriera od marca 1943 do sierpnia 1944r. i dalej do stycznia 1945r. w szarym i w sierpniu 1944r. za wyprawy ta była replem wyprawy w szarym m.p. oraz partyzanta. Była moją żoną w szarym m.p.

Jeżeli świadek jest członkiem ZBoWiD, powinien wpisać numer legitymacji członkowskiej 223626 wydanej przez Zarząd Okręgu w Stargoscu

Własność podpisu stwierdza się:
Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
Kole Młodzieżowe
[Pieczęć]
(pieczęć i podpis odpowiednich władz lub Zarządu ZBoWiD)

Prawdziwość powyższych danych stwierdzam własnoręcznie podpisem
mgr. Franciszek Bendig
[Podpis]
(Nazwisko, imię, stopień wojskowy, data i miejsce urodzenia)

Henryk Szymanowski, pseudonim "Marek" Bydgoszcz, dnia 24 września 1976 r.
(miejsceowość)

4
9

OŚWIADCZENIE ŚWIADKA

Ja, jako uczestnik(czka) (wymienić formację Ruchu Oporu, nazwę obozu lub więzienia, formację wojskową od — do): od maja 1940 r. do końca stycznia 1945 roku - Łangskaw Wola Dobrynia, podwyszej Stronu Krajowej Obrogu Pomorskiego "Pomnik"
świadomy(a) odpowiedzialności wynikającej z przepisów prawa karnego za prawdziwość po-
danych niżej przeze mnie faktów, legitymujący(a) się dowodem osobistym seria i numer 264 3110
wydanym dnia 16 września 1963 r. przez W. M. M. Bydgoszcz

oświadczam:

że Ob. Leona Burdowska Leopola
syt (córka)
urodz. dnia 6 maja 1916 roku w Nowejwsi

jest mi znany(a) osobiście jako uczestnik(czka) (wymienić formację Ruchu Oporu, nazwę obozu lub więzienia, formację wojskową oraz okoliczności, w których świadek zetknął się z otrzymującym(ą) oświadczenie i czasokres od — do): od marca 1943 do końca stycznia 1945 r. - jako żołnierka Sztabu Obrogu Stronu Krajowej z kłosa skontaletu. wci. stronu Krowy - Franciszek Bendy, w tym okresie obowiązuje - z przerwami w wywiadzie. Jako pracownice Sztabu Podobocznego a następnie Obrogu Współpracowników z Kiburkami oraz kłosa skontaletu z kłosa skontaletu. Stron. do końca stycznia 1945 roku
Mama

Wyżej wymieniony(a) posiadał(a) pseudonim Mama i pełnił(a) funkcję — brał(a) udział (w tej części opisuje się: przebieg służby i działalność w okresie bezpośredniego udziału w walkach wolnościowych, pełnioną funkcję, stopień wojskowy, w jakich był(a) oddziałach, grupach, placówkach, pod czym dowództwem, kierownictwem, udział w akcjach bojowych i innych, w jakich miejscowościach, nazwa obozu itp. wszelkie zmiany i czasokres od — do): Od marca 1943 do stycznia 1945: pracownica funkcji wojskowej w Sztabie Obrogu - utrzymujące kontakty między mi-
skrym pracowniczym - moja osoba, Alkadem a Krowy - Pio-
trem oraz komendantem Obrogu Pomorskiego A. K. Janusim, Gondolte, Bła-
żkowską, do punktu kontaktowego - oddział pod dowództwem Józefa Bronickiego
w Borach Tucholskich, z sierżantem Błażką, po aresztowaniu Krowy, pnia chętnego z me-
dycyną, udawa się do tego me. i praca o niemożliwość z wyjątkiem tego
tom, Piotra, który w por. usunął się i zdobył materiał

Jeżeli świadek jest członkiem ZBoWiD, powinien wpisać numer legitymacji członkow-
skiej 15847/B danej przez Zarząd Okręgu w Bydgoszczy

Właścicielką podpisu stwierdza się:
Przez Zarządu
[Podpis]
(Pieczęć) podpis odpowiednich władz
w Zarządzie Zarządu ZBoWiD

Prawdziwość powyższych danych
stwierdzam własnoręcznym podpisem
[Podpis]
(Zegr Henryk Szymanowski)
(Nazwisko, imię, stopień wojskowy,
funkcja, stanowisko)
[Podpis]
w Borach Tucholskich

II. Materiały uzupełniające relację: Burakowska
Grese:

1. J. Szymankiewicz, biogram Srewny Burakowskiej, [w:] Słow. biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945, pod red. K. Męcieje-wskiej-Marcinkowskiej i E. Zawackiej, Tomii 1994, cz. 1, s. 46, brokop. k. 1 s. 1
2. art. J. Jaśkowiak, W lesie i w kawałkach, Dziennik Wieromny, brak daty wydania, brokop. k. 1 s. 2

Buczkowska Irena ps. "Maria, "Irys" (1915-....), żołnierz wywiadu i łączniczka KO AK Pom. w Bydgoszczy.

Ur. 6 V 1915 r. w Nowej Wsi Szlacheckiej pow. Chełmno n/Wisłą; córka ziemian, Teofila i Marii z d. Żurawskiej. W 1935 r. ukończyła Państwowe Gimnazjum Humanistyczne w Chełmnie. Do wybuchu wojny mieszkała i pracowała w Bydgoszczy, jako pracownik biurowy w firmie Amada.

Podczas okupacji mieszkała nadal w Bydgoszczy. Pracowała w firmie Schwarz przy wyrobie proszków do prania i w ślusarni. W 1943 r. została zaprzysiężona do służby w AK przez Franciszka Bendiga ps. "Ksawery", organizatora sieci wywiadu KO AK Pom. Otrzymała przydział do komórki wywiadu KO. W maju 1944 r. po aresztowaniu Józefa Grussa ps. "Stanisław", szefa wywiadu KO AK Pom., jako kurierka powołanego na to stanowisko F. Bendiga, pełniła funkcję sztabowej łączniczki pomiędzy nim a Janem Pałubickim ps. "Janusz", kmdtem Okręgu AK Pom. oraz do Leszka Białego ps. "Jakub", szefa łączności KO i Henryka Szymanowicza ps. "Marek". Po okresie niespełna 3 miesięcy od nominacji na szefa wywiadu, pod koniec lipca 1944 r. w Bydgoszczy podczas rozmów scaleniowych z PAP, F. Bendig został aresztowany przez gestapo. "Maria" powiadomiła o tym J. Pałubickiego oraz ks. Wojciecha Gajdusa ps. "Piotr", ukrywającego się wówczas w miejscu zamieszkania Bendiga w Czemplowie pow. Chełmno, gdzie prowadził kancelarię i archiwum wywiadu. Jako kurierka kontaktowała się również w Borach Tucholskich z Alojzym Bruskiem ps. "Grab", d-cą Zgrupowania Part. AK "Świerki".

Po zakończeniu wojny nie ujawniła się. Podjęła pracę jako sekretarka w Wojewódzkim Urzędzie Ziemskim w Bydgoszczy. W czerwcu 1945 r. została aresztowana przez UB pod zarzutem współpracy z działającym jeszcze Zgrupowaniem "Świerki". Więziona w Bydgoszczy (początkowo w areszcie śledczym UB na ul. Poniatowskiego, następnie w więzieniu na Wałach Jagiellońskich), zwolniona została 12.IX.1945 r. (na mocy amnestii z sierpnia 1945 r.). Inwigilowana przez UB, wyjechała do Wrocławia. Od 1956 r. na rencie inwalidzkiej.

Siostra Buczkowskiej Helena ps. "Aleksandra", ur. 23. IV.1903 r., zaprzysiężona do służby konsp. w maju 1943 r. przez Franciszka Bendiga. Pełniła funkcję kurierki sztabowej w Wydz. II KO. Po aresztowaniu Bendiga organizowała nowe lokale w miejsce "spalonych".

AP AK, T.: Buczkowskie H. i I., Szymanowicz H.; mat. własne autora.

Henryk Szymanowicz

cz. 1 Stow. biogr. konsp. pom.
pod red. Zanny Marczejewskiej -
-Doruckowskiej i Elżbiety Leszczyńskiej,
Toruń 1994, cz. 1.

Buki
U
Semi
1920
1934
D:
podzi
nizaj
pionu
w fort
przepl
przew
więzic
żeński

AP AI
zesp. z
Ciecha
Roczn

W tych dniach obchodzimy 50 rocznicę utworzenia Armii Krajowej w okupowanej Polsce. Prezentujemy dziś sylwetki bydgoskich konspiratorów, których losach pisaliśmy przed tygodniem, w związku działalnością komórki dywersyjnej w zbrojeniowej fabryce w Łęgowie.

Armia Krajowa na Pomorzu, wsszerzając w 1943 r. swoją rukturę, przystąpiła do organizacji oddziałów leśnych w orach Tucholskich. Pierwszy, zóry powołał do życia Stefan us ps. „Dan”, stanął placówką Lipinkach a jego dowódcą stał Józef Piechocki ps. „Bowiak”, zastępcą Bronisław Manikowski ps. „Krużel”. Trzon oddziału stanowili Marian Boni jako szef wywiadu, żona Maniowskiego Benedykta, organizatorka Wojskowej Służby Kobiet, leśniczy Stefan Cieślik Dąbowego, Gilgenast z Borsuowa, rodzina Bogdańskich - Kazimierz, Jadwiga i ich syn Jędrzej ps. „Maciek”, pełniący rolę łącznika. W sumie oddział kryptonim „Sosna I” liczył 30 osób, podobnie jak „Sosna II” utworzony w Nowem, którego kadre stanowili plut. andarm. Bronisław Węgiłko-

GESTAPO NA TROPIE

Na przełomie lutego i marca 1944 r. nastąpiła fala aresztowań. Objęła ona m.in. Wiesława Szadkowskiego, Józefa Eichstaedta - członków kierownictwa inspektoratu bydgoskiego, szefową WSK Urszulę Klunder-Jędrzejczak. Zaś Alojzy Szulc - dowódca garnizonu - był poszukiwany listami gończymi. Ludzie, do których docierały przecieki o ciężkich torturach jakim poddawani są ich przyjaciele, palali chęcią odwetu. I tak zrodził się plan akcji „Krem”. W DAG w Łęgowie powołano oddział specjalny w składzie Henryk Nędziński, Bronisław Bruski, Jan Małek i Leszek Biały. Na wydziale produkcji nitrogliceryny doprowadzono do potężnego wybuchu, w wyniku którego nie zginął żaden z uprzędzonych na czas Pola-

konspirowanej melinie „Stolarnia” przy ul. Kołłątaja przez łączniczkę Helenę Buczkowską ps. „Aleksandra” nawiązał kontakt z płk Palubickim a jej siostra Irena ps. „Maria-Irys” natychmiast udała się do rodziny Bendyka w Czemplowie, gdzie ukrywał się ksiądz Wojciech Gajdus, pełniący funkcję szefa

szyl w tzw. puszcze toruńskiej, gdzie szybko zlokalizowany i otoczony przez przeważające siły - zakończył swój partyzancki szlak.

BOLESŁAW BIERUT: „WYROK ZBYT ŁAGODNY”...

Na kapturowej rozprawie sądowej przed wojskowym sądem rejonowym w Bydgoszczy „Grab” skazany został na 10 lat więzienia. Zachował się dokument. Na piśmie, w którym „Grab” zwrócił się do Bolesława Bieruta z prośbą o ulaskawienie - widnieje adnotacja tegoż: „Wyrok zbyt łagodny. Należy się kara śmierci”. Strzałem w potylicę wykonano tę decyzję 17 września 1946 r. w więzieniu we Wronkach. Ppor Zbigniew Smoleński został w końcu grudnia 1945 r. zamęczony w kazamatach bydgoskiego UB, a jego ciało po kryjomu pochowano na cmentarzu komunalnym przy ul. Kcyńskiej. Pozostali towarzysze ostaniej leśnej desperackiej wyprawy „Graba” skazani zostali na kary więzienia od 8 do 10. Pc latach - w wyniku amnestii - po odbyciu części tej kary, mogli powrócić do normalnego życia. Henryk Szymanowicz ps. „Marek” zdobył w końcu „mo-

Stefan Gus ps. „Dan”

W LESIE I W KAZAMATACH

koski i jego zastępca Witold Sekowski ps. „Jurand”. Z uwagi na dobre rozeznanie Marka” Henryka Szymanowicza rejonu Lipinek i nawiązanie przed zimą 1939 r. kontakty w inspektoracie bydgoskim PK, który wówczas miał swój konspiracyjny kontakt w fabryce kartonów przy ul. Grudziądzkiej - zlecono mu dodatkową

ków, natomiast wielu niemieckich fachowców, w tym paru wybitnych naukowców prowadzących na wydziale różnorakie eksperymenty. Dywersja ta została przeprowadzona w tak doskonały sposób, że nawet eksperci z Abwehry, sprowadzeni z Berlina, uznali ten wybuch za skutek błędów technologicznego w procesie produkcji.

kancelarii i archiwum wywiadu inspektoratu. Udało się.

ARESZTOWANIE W WOLNEJ POLSCE

W styczniu 1945 r., po wkroczeniu Armii Czerwonej na Pomorze, oddział „Graba” ujawnił się w Bydgoszczy. Żołnierzom podziemia zlecono straż nad obozem jeńców niemieckich pod Łęgowem. Byli umundurowani, uzbrojeni. Pewnego dnia dotarli do nich Leszek Biały i uprzedził, że NKWD szykuje aresztowania. Zbagatelizowali ten sygnał. Nazajutrz byli już więźniami. „Graba” i „Marka” powieszono do Tucholi. Tam po przesłuchaniu przez NKWD - gdzie udowodnili pomoc lewicowej partyzantce - zostali wyeksponowani na powrót do Bydgoszczy z rekomendacją na dalsze pełnienie dotychczasowych obowiązków. Sytuacja jednak zmieniła się szybko, nie tylko na froncie wojennych zmagani. W początkach lutego pieczę nad obozem w Łęgowie przejął Urząd Bezpieczeństwa. Grab otrzymał kolejne ostrzeżenie. Tym razem nikt nie zamierzał go bagatelizować. W noc z kwietnia na maj, spory - bo zasilony przez młodych strażników spoza okupacyjnej konspiracji - oddział uszedł w las. Szymanowicz, z wysoką temperaturą wywołaną ciężkim zapaleniem płuc, poprowadził go na swoją placówkę do leśniczówki Emilianowo. Tam „Grab” nakazał mu zamelinować się w mieście. Sam z oddziałem ru-

Henryk Szymanowicz ps. „Marek”. Zdjęcie z 1939 r.

łączniczka Helena Buczkowska ps. „Aleksandra”

Łączniczka Irena Buczkowska ps. „Maria-Irys”.

funkcję oficera inspekcyjnego ds. kontaktów z lasem. Wiosną 1943 r. kiedy „Dan”, po otrzymaniu zadania stworzenia w rejonie Cerkwina oddziału „Jedliomy” przekazał obie „Sosny” por. Alojzemu Bruskiemu ps. „Grab” - Szymanowicz po raz pierwszy zetknął się z tym legendarnym dowódcą.

Gestapo jednak robiło swoje. W maju 1944 r. nastąpiła trzecia fala aresztowań. Wpadł m.in. szef wywiadu Józef Gruss ps. „Stanisław”. Po nim funkcję tę objął Franciszek Bendyk ps. „Ksawery”, który w lipcu, w punkcie kontaktowym „Katakumby”, także wpadł w kocioł. Szymanowicz musiał natychmiast zejść do podziemia. W ściśle za-

cne” papiery na nazwisko Jerzego Czarnowskiego. I w te postaci pracował w Nowym Dworze Gdańskim na Żuławach, aż do ogłoszenia przez Gomułkę 1957 r. znanej amnestii dla żołnierzy AK-owskiego podziemia. Po powrocie do Bydgoszczy, pracował do emerytury w miejscowym przedsiębiorstwie CPN, kończąc jej nocześnie na Uniwersytecie Poznańskim przerwaną przez wojnę studia prawnicze. Oznaczony za działalność konspiracyjną Krzyżem Walecznych i Krzyżem Wirtuti Militarii V klasy - jest jednym z nielicznych już żyjących świadków i uczestników walki podziemnej o wolność, honor i godność narodu polskiego na Pomorzu

JERZY JAŚKOWIAK

K-293

AK-Bydgoszcz

OKAW 19275

Buczowska Jrena ¹⁸ Maria

T:K: 293/293 Pom.

Bydgoszcz

Buczkowska Irene,

1. Party informacyjne

k. 20

YM 1.

2. 293 P.

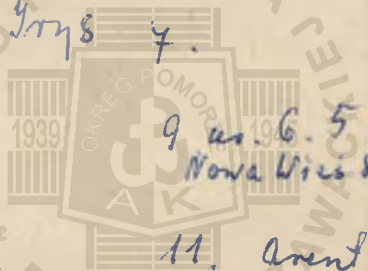
3. AK Bydgoszcz

1

4. Buczkowska Irene⁵.
siostra Heleny

6. Maria Gryg⁷.

8. Teofil; Maria
zd. Turawska

9. as. 6. 5. 1915 r.
Nowa Wieś Słobudzka, pow.
Chełmno

10. Bydgoszcz, Al.

11. arent. VI - 1945 -
do IX - 1945 r

12. AK mieszka 1943. do brzo
Lycenialska i kurierka siostry Obw. Poznań
rel. wtajem.

158
19275
NW-23073

293/P

3. AK Bydgoszcz

1. Buczowska

6. "Maria" "Irys"

8.

10.

5.

7.

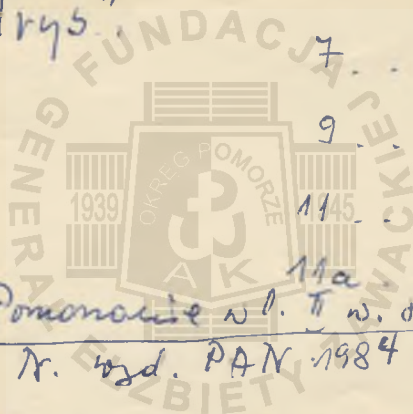
9.

11.

14a.

12. Łastuński Pomocnik w l. II w. drzet
opr. Gd. Tow. N. Wzd. PAN 1984 str. 22

B. G. była Łastuńską. z jej pomocą Komisariat
Fram. Bendig, braf wywiadu Pom. Obs. Ak. przy warszaw-
skim współpracę z TOW "Gryf Pom" i Takim warte!

Kuchel m. Marceny w Bydgosci.

Zginecia wraz z mezeum w tradycyjnym rozpietku

13/XI.80v.

293 ~~4~~ P

Bydgoszcz

Bucarestońska Tereza

Maria

frysz

3

BK2

Kamięca - ps. Mieszko Tęczyński, Sztabu Okr. Pom.

ewent. do ... Helena
pocz. p. Bydgoszcz i okolice

K 58

23

Rel. 293

Bydgoszcz

4

Buczkowska Irene
ps. "Maria" "Irys" urodz. 6. V. 1916 r.
Nowa Wieś, pow. Sępólno c. Trofilla i Marii
przeu. od marca 1943 r. > kuzynka
i usp. Bydgoszcz

inf. list H. Szymonowicza z 4/V-1947 r.

a

ZWZ AK
Pomorze
Gdyńskie
5

BUCZKOWSKA Irena

ps. "Irys" "Maria"

Łączniczka

Lob.

Krzysztof Komorowski

Konspiracja Pomorska 1939-1947

Lechyon

Wydawnictwo Nowus Orbis Gdańsk

25 1993

str. 34

DRut-
06-2003

Łospółpraca #12
2 Part.
ul. Sp. Bydgoszcz
Kurierka
Bulat 6

Buczkowska Irena Maria⁴

adres: 85-022 Bydgoszcz

ul. H. Szymanowa 88.

M. Bonin

26

K-293

Bydgoszcz

BUCZKOWSKA Irena

ps. "Irys"

7

urodz.

WSK

Br 22 z M

Wykaz odznaczeń "Jary" - Michała

T.

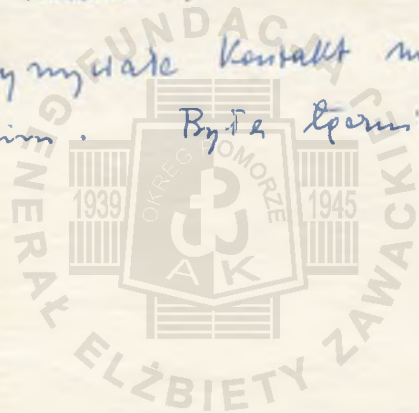
R. 243a

Bojdy
TK.
8

Broskowskie Jone „Nana”

ul. H. Gymnazjum

S. 7 stry mylate kontakt między Bendigim
& Borkim. Była spemiska „farmie”

Przed wojną mieszkała w Bydgoszczy przy ul.
1-go Maja nr 93.

Franciszek Bandiła ps. "Kasprzy" wprowadził ją
do konspiracyi i zaprzyjaźnił ją
kontaklowała się z Leszkiem Białym i ptk.
Półmichalim "Janosem", oraz z Marią Białą,
siostrą Leszka.

Była łączniczką Leszka Białego i ~~porozumiała~~
~~konspiracyj~~

Do Bronisławy Tychotkiewicz przedkłada jej siostra Helena
"Aleksandra" - kontaklowała się z A. Bouskim,
który przyjeżdżał do Bydgoszczy na ul. Kutuzkaja.
Przebywała dom Ruczkowskiej "Kasprzy"; Michał
Gryfankacher

Do konspiracyi wstąpiła od marca 1943 r. do
maja 1945 -

Była też łączniczką pomiędzy ptk. J. Półmichalim
a Marianną Szymonowiczem "Marceli"

1

2

3

4 Burskowska Irena 5

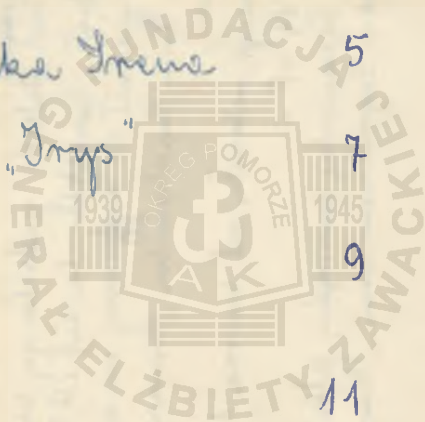
6 "Maria" "Irys" 7

8

10

12

11

Buczowska Irena
ps. "Maria"

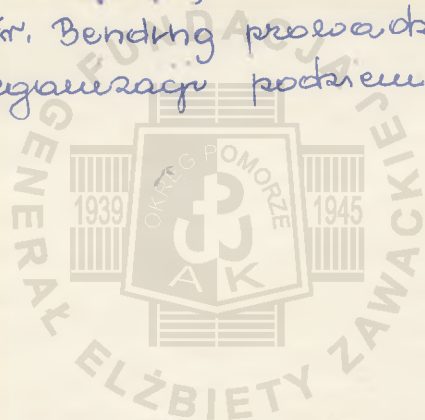
Utrzymywała kontakt między F. Bendigiem † szefem II-go Oddziału KO Pomorze, a A. Bruskim - dowódcą inspektoratu Chojnicko - tczewskiego. Była łączniczką "Janusza", tj. Plk. Pałubickiego - prawdopodobnie pracującego w wywiadzie Pomorskiego Okręgu AK.

Zob. tom 23 - Stutthof, nr.90, H. Szymanowicz

K.Woj.

Pomorie
ZWZ AK 11
BYDGOSZCZ

Wierszowska J.
ps. „Anaria” Zgrup. Inżynierów z Różną Współ-
pracował. Fr. Bending prowadząc akcję sca-
leńsową organizacji podziemnej na Pomorze

Łosławie Pomorskie III s. 20

1 k. 1994

Gosp. Bydgoski

1.2

Biurokowskiej Cinema, ps. Maria i, Cmyś.

Adres: t. xxvii str. 91, wzd. Biurokowska 1.

4.10.95

Bydgoszcz
ZLW2-AM

BUCZKOWSKA IRENA, ps. "Mama", "Tys" 13

Była Techniczyk F. Bendiga

B. Chmarnou, A. Giesiorou, Wywiad..., Skutkowiak.
Zesb. Mus., 1987/7, s. 12.

MLW2-95

BYDGOSZCZ
WSK AK. 14

BUCZKOWSKA IRENA

„MARIA”

Zob. APAK, INSP. BYDG., T.: BUCZKOWSKA H.

a Bruszkowska Irene
ps. „Maria”

Bydgoszcz
15

Aresztowana przez UB P we wsi w me
porotku lipca 1945 r.; zwolniona
12. 09. 1945 r.; w czasie pobytu w
bydgoskim więzieniu jeden raz była
konfrontowana z Alojzym Bruskiem
ps. „Grób”.

zob: J. A-993/1648 Subecki Leon, 2. W
„Zesłanie pod prysięgę” (pore Pom.)

Wsk. III 101

Buerkowiec - Irene i Helena
Kunyski Fr. Bendiga, tajemniczy
pamiętnik mimi i Janem Belauem
(k. r. 1979 - Irene i Janem Belauem
i kuzynce Helenie do p. procent)
Zwój: M-30 (Rel. Fr. Bendiga) s. 47

A

Bydgoszcz - ~~Forst~~
(chłopska)

Buczkowska Frau ps. Maria

Uczniowska "Kaweraga" [Benolig F] 19
1911

T.: Gaydus M. (Kulakowice)

FK 18
Bylgpser

BUCZKOWSKA Inema
ps. "Olwia", "Jmys"

wrodz. 6.V. 1915 r. pod Chełmno. W 1943 r. została
zaprzyjęta do FK przydzielona komiórka w urzędzie
K.O. W 1944 r. pełniła służbę w sztabowej kuchni
w Porewcu. W 1945 r. została aresztowana przez UB
zwołana na mocy amnestii. Wyjechała do
Wrocławia Od 1956 r. na rencie inwalidzkiej.

Zob. Słownik Biogr. Złusz. Polwskiej
Fundacja "Archiwum Polwskie FK".
Tom III 1984 r. T. 1, s. 46.

39

2/

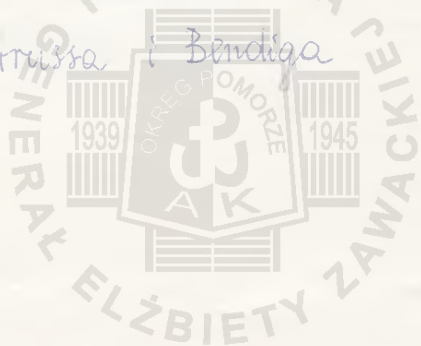
BYDGOSZCZ

19

BUZKOWSKA IRENA

ps. "MAGA" "IRYS"

Kimberka Grussa i Bendiga

8/8 4/94 AK na Pomorzu, s. 83

40

†† Bużkowska Irene
Stanisława ps.

Bydgoszcz
AK 20

nr. 6.05.1915 Nowawies pow.

Chełmno, c. Teofila i Marii
ps. "Maria" "Imys"

zob. T. osob. - Kolekcja Świętego Lw.
Zot. AK Olsr. Bydg.

AK IX/10

Buczowska Irena

ESKANOWANE

